

QURAQLIQ ŞƏRAİTİNDƏ BECƏRİLƏN SİNTETİK BUĞDA GENOTİPLƏRİNİN KEYFİYYƏT GÖSRƏRİCİLƏRİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏDQIQI

Mətanət Babayeva*, Aytən Musayeva

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin Genetik Ehtiyatlar İnstitutu, ameagei@mail.ru

Buğdanın ən yaxın qohumu olan *Aegilops* L. cinsinin genetik potensialını özündə cəmləşdirən sintetik buğda dünyanın aparıcı mərkəzlərinin seleksiya proqramlarında geniş istifadə olunur, bu da mənbə materialının genotipik müxtəlifliyinin əhəmiyyətli dərəcədə genişlənməsinə, biotik və abiotik streslərə davamlı yeni buğda formalarının istehsalına kömək edir. Sintetik heksaploid buğdalar (SHW, *Triticum turgidum*, *Aegilops tauschii*) yeni bir germplazma mənbəyidir, onlar biotik və abiotik streslərə qarşı davamlılığına görə dünya səviyyəsində müxtəlif seleksiya proqramlarına cəlb olunur. Sintetik buğda genotipləri zülal miqdarına görə yumşaq buğdaya nisbətən daha yüksək zülal miqdarına malik olmuşlar. Sintetik heksaploid buğdanın tərkibində zülalın miqdarı 12.5-23.6% arasında təbəddüd edir və yumşaq buğdaya nisbətən daha yüksək zülal, lizin, nişasta, B qrup vitaminləri ilə zəngin tərkibə malikdir. Həmçinin sintetik heksaploid buğda ətraf mühit şəraitinə dözümlüdür, əlverişsiz torpaq və iqlim şəraitində yüksək səviyyədə yetişdirilə bilər, xəstəliklərə davamlı, nisbətən stabil və eyni zamanda yüksək məhsuldarlıq potensialına malikdir.

Cəlilabad BTS-da quraqlıq şəraitində 68 nümunə üzərində iki il ərzində apardığımız tədqiqat işinin nəticəsinə əsasən, dəndə zülalın miqdarı orta hesabla 9.1-18.7% arasında dəyişmişdir. Quraqlıq şəraitində Cəlilabad BTS-də becərilən 68 nümunə içərisindən yüksək zülal göstəricisinə malik 20 sintetik heksaploid buğda genotipləri seçilmişdir, bu nümunələr orta göstəricisinə görə St.Əkinçi 84 (15,9%) sortundan yüksək nəticə göstərmişdir. Aparılan tədqiqat nəticəsində məlum olmuşdur ki, quraqlıq şəraitində becərilən sintetik buğda nümunələrinin dənələrindəki zülal göstəriciləri suvarma şəraitində becərilən buğda nümunələrinə nisbətən yüksək göstəriciyə malikdir. Zülal göstəricisi ən yüksək olan "59 J-3" genotipi (Yaponiya) qeydə alınmışdır ki, burada dəndə zülalın miqdarı 18.7% təşkil etmişdir.

Apardığımız analiz nəticəsində əksər nümunələrdə zülalın miqdarının lizinin miqdarı ilə tərs, triptofanın miqdarı ilə isə düz mütənasib olduğu aşkar edilmişdir.

Seçilmiş 20 sintetik buğda genotipindən seleksiya proqramlarında ilkin donor material kimi istifadə edilməsi tövsiyə edilir.